

А. В. Мельник, д.с.-гн., доцент

К. В. Биченко, аспірант

Сумський національний аграрний університет

В даній роботі наведено тенденції виробництва зернових культур в світі. Викладено особливості вирощування основних зернових культур та проаналізовано динаміку експорту зерна на Україні. Охарактеризовано шляхи розвитку зернового комплексу. Високий попит на зернову продукцію на внутрішньому та світовому ринках дають підстави, щодо можливого збільшення виробництва зерна в державі до 60–65 млн. т. при внутрішній потребі до 30,0 млн. т. Визначено потенціал України, як потужного експортера зернових культур, зокрема кукурудзи, ячменю та пшениці.

Ключові слова: зернові культури, пшениця, кукурудза, ячмінь, площі, валовий збір, експорт.

Зерно – найважливіший стратегічний продукт, який визначає стабільне функціонування аграрного ринку виробництва і продовольчої безпеки країни. Зернове виробництво – головна і вирішальна основа розвитку всіх галузей сільськогосподарства і багатьох переробних галузей. Народногосподарське значення збіжжя переважно зростає у силу таких виняткових якостей зернових продуктів, як здатність до тривалого зберігання без істотної зміни їх властивостей, харчової цінності, високотранспортабельності. Усе це історично визначило значення і важливе місце зерна і продуктів його переробки – вони почали продуктами масового і повсякденного споживання людини.

За результатами проведеного аналізу світового виробництва зернових культур за останні 10 років встановлено варіювання від 671,4 млн. га у 2002 році до 712,3 млн. га у 2008 році. За даними ФАО у 2012 році - світове виробництво насіння

зернових культур становить близько 2 255 млн. тон. Головні культури: кукурудза - 875,1; рис – 718,4; пшениця – 674,9; ячмінь – 132,4 млн. т [1, 2].

В Україні площа зернових культур у сприятливі роки сягає 14,9–15,1 млн. га, або 45–50 % загальної посівної площі (табл. 1.) [3]. Найпоширенішою зерною культурою в Україні є озима пшениця, посіви якої займають, залежно від року, 6,5–7,0 млн. га орних землі. До 90 % площ її зосереджені у степовій і лісостеповій зонах і лише близько 10 % – у поліській. До 2012 року друге місце за площами посіву належало ячменю, який висівали на 3,3–5,2 млн. га. Третє місце за зерною кукурудзою, посівні площі якої розміщені переважно у степовій та лісостеповій зонах. Слід відзначити динамічне збільшення площ майже в чотири рази під даною універсальною культурою від 1,2 до 4,4 млн. га (табл. 1).

Таблиця 1

Зібрані площі зернових культур на Україні в 2002-2012 рр.

Роки	Зібрана площа, млн. га								
	Пшениця	Кукурудза	Ячмінь	Овес	Жито	Просо	Гречка	Сорго	Рис
2002	6,75	1,19	4,15	0,50	0,75	0,11	0,31	0,01	0,02
2003	2,46	1,99	4,60	0,54	0,39	0,26	0,32	0,02	0,02
2004	5,53	2,30	4,51	0,51	0,72	0,38	0,39	0,04	0,02
2005	6,57	1,66	4,35	0,45	0,61	0,12	0,40	0,02	0,02
2006	5,51	1,72	5,27	0,44	0,36	0,11	0,36	0,03	0,02
2007	5,95	1,90	4,09	0,36	0,34	0,09	0,31	0,05	0,02
2008	7,05	2,44	4,16	0,45	0,46	0,14	0,28	0,11	0,02
2009	6,75	2,09	4,99	0,42	0,46	0,10	0,25	0,02	0,03
2010	6,28	2,65	4,31	0,31	0,28	0,09	0,19	0,03	0,03
2011	6,66	3,54	3,68	0,28	0,28	0,16	0,29	0,07	0,03
2012	5,63	4,37	3,29	0,30	0,30	0,15	0,27	0,07	0,03

Інші зернові злакові культури (жито, тритикале, овес, просо, гречка, сорго, рис) висівають в Україні на площі, яка в різні роки коливається в межах 1,0–2,1 млн. га. Озиме жито, тритикале і овес поширені переважно на Поліссі і в Лісостепу; просо – в усіх зонах України; рис і сорго – у степових районах. Слід відзначити зниження виробництва жита та вівса до 0,3 млн. га. Поряд з цим, відбувається збільшення площ під такими теплолюбивими культурами як сорго та рис. Дана тенденція на наш погляд пояснюється підвищенням теплового режиму та зменшенням

кількості опадів, як в цілому по Україні, так і в деяких південних та центральних областях. Зібрані площі під основними круп'яними культурами гречкою та просом залишаються стабільними на рівні 0,2–0,4 та 0,1–0,2 млн. га відповідно.

В цілому в останні роки спостерігається тенденція зростання валового збору основних зернових в Україні (рис. 1). В подальшому прогнозується зміцнення позицій на світовому ринку за рахунок збільшення площ та урожаю основних зернових культур [4]. З рис. 1 видно позитивну динаміку зростання валового збору зернових в

Україні. Даному процесу сприяє інтенсифікація вирощування за рахунок збільшення фінансуван-

ня у зернові культури, які є високорентабельними за умови достатньо високих закупівельних цін.

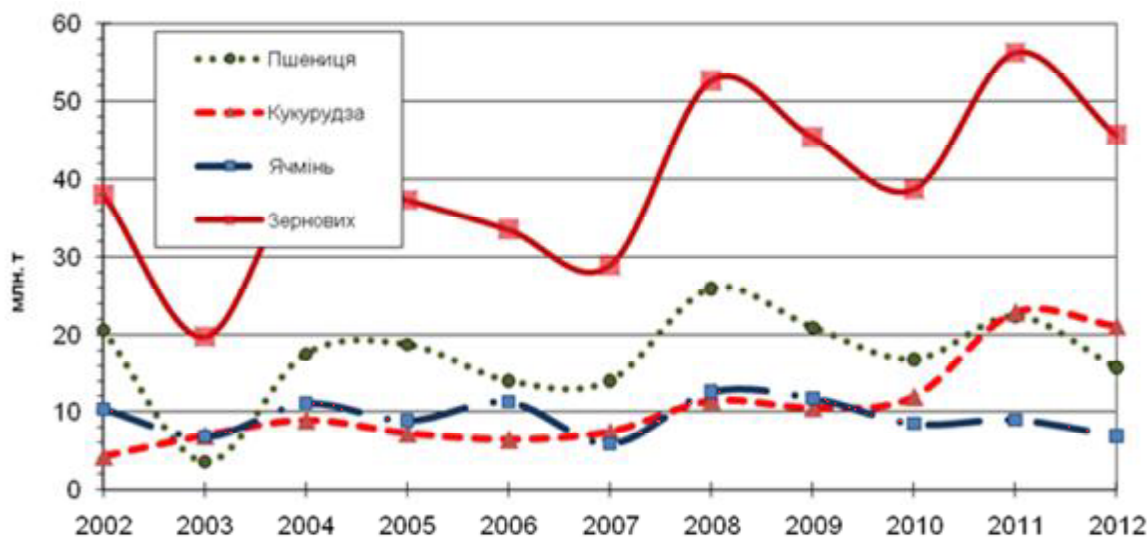

Рис. 1. Динаміка виробництва основних зернових культур на Україні за 2002-2012 рр., млн. т (за даними Держстат України, <http://www.ukrstat.gov.ua>)

Поряд з ростом валового збору зернових збільшується і їх експорт, що позитивно впливає на економіку України. Важливою зерною культурою в світі є кукурудза. В 2013 році прогнозо-

ваний збір зернових в Україні становить 54-57 млн. т, з них 14-23 млн. т. кукурудзи. Кукурудза є однією з основних експортних культур (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка експорту зернових культур в Україні за 2004-2013 рр., млн. т

За останні роки експорт зерна кукурудзи збільшився у декілька разів (табл. 2). Аналіз стану вирощування кукурудзи в Україні показав, що посівні площі у 2013 році досягли рекордного значення за останні 20 років і становили 5 млн. га. Україна входить у п'ятірку лідерів за експортом зерна даної культури. Про вагомий потенціал виробництва кукурудзи в Україні свідчить позитивна динаміка валового збору зерна кукурудзи за останні десять років. Виробництво кукурудзи є перспективним сектором аграрно-продовольчої системи України. Країна має добрі ґрунтово-

кліматичні умови, які дозволяють успішно конкурувати на світових ринках зерна.

На сьогодні в Україні зерно кукурудзи вирощується в усіх областях України. Лідерами серед областей по вирощуванню кукурудзи є Дніпропетровська (453,3 тис. га.), Кіровоградська (408,2 тис. га), Полтавська (463,3 тис. га.), Харківська (341,6 тис. га) [5].

Основні обсяги виробництва зерна припадають на підприємства, що входять до складу аграрних холдингів "Райз", "Кернелл", "Миронівський хлібопродукт" та інші.

Експорт зерна кукурудзи в 2007-2013 маркетингові роки, млн. т

Маркетинговий рік	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
США	61,9	47,0	50,3	46,6	39,2	19,1	33,0
Аргентина	14,8	10,3	16,5	16,3	17,1	19,0	18,5
Бразилія	7,8	7,1	11,6	8,4	24,3	21,5	18,0
Україна	2,1	5,5	5,1	5,0	15,2	13,5	16,5

Основними конкурентами у експорті зернових є США, Аргентина, ЄС. Для зміцнення позицій на світовому ринку зерна необхідно збільшення врожайності за рахунок сучасних технологій і наукового підходу вирощування зернових. Незважаючи на падіння ціни на зернові культури у 2013 році, даний напрям є перспективним для аграрного розвитку України.

Для збільшення споживання зерна кукурудзи на внутрішньому ринку необхідні переробні комплекси, адже дана культура є основним джерелом виробництва біоетанолу. Даний напрям виробництва набуває популярності у світі, це дозволяє збільшити економічний потенціал України за рахунок збільшення ринку збуту кінцевої продукції.

Поряд з цим, надзвичайно важливими зерновими культурами є пшениця і ячмінь. Пшеницю вирощують майже в усіх країнах світу. Загальний обсяг виробництва в 2013 році в світі склав

708,4 млн. т. в порівнянні з минулим роком 674,8 млн. т.

За період з 2007 по 2012 рр. об'єм продажу світового ринку зерна пшениці був на рівні 135 млн. т в рік, при цьому 71 % зерна було вирощено в США, Франції, Канаді, Австралії, Росії та Аргентині.

В Україні посівні площі представлені переважно м'якою пшеницею. В 2013 році посівні площі відведені під озиму пшеницю склали 6,7 млн. га.

Пшениця є цінною харчовою культурою. Незважаючи на це в останні роки спостерігається зменшення площ посівів під даною культурою в Україні. Поряд з тим спостерігається збільшення врожайності і якості зерна за рахунок сучасних підходів вирощування [6]. Україна входить в десятку найбільших експортерів зерна пшениці у світі (табл. 3).

Таблиця 3

Експорт зерна пшениці в 2007-2013 маркетингові роки, млн. т

Маркетинговий рік	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
США	34,4	27,6	23,9	35,1	28,6	27,9	25,2
Канада	16,1	18,9	19,0	16,6	17,4	18,5	18,5
Росія	12,2	18,4	18,6	4,0	21,6	10,7	18,0
ЄС-27	12,3	25,4	22,1	23,0	16,6	21,5	17,0
Австралія	7,5	14,7	14,8	18,6	24,7	18,0	17,0
Україна	1,2	13,0	9,3	4,3	5,4	7,0	9,5

Пшениця є важливою культурою у сівозміні, тому збільшення площ під дану культуру позитивно вплине на зростання врожайів. Україна має високий потенціал вирощування пшениці і перспективи на збільшення експорту зерна даної культури.

Третьою по значимості культурою серед зернових в Україні є ячмінь. Валовий збір ячменю у світі в 2013 р. склав 136,8 млн. т. Ячмінь є не тільки цінною пивоварною культурою, він часто виконує страхову роль при вирощуванні озимої пшениці. У випадку загибелі посівів пшениці пересів площ ячменем дозволяє не тільки зберегти

затрачені ресурси, а і отримати прибуток. За рахунок збільшення ціни на зерно, ячмінь на світовому ринку є привабливим для вирощування.

В 2013 році в Україні посівні площі ячменю склали 3,8 млн. га, валовий збір – 9,65 млн. тонн. Велика частка ячменю використовується внутрішнім ринком: пивоварними компаніями ТОВ «Суффле агро Україна», ТОВ «Малтюрор Юкрейн» і ПАТ «Оболонь». Незважаючи на це, Україна входить в десятку найбільших експортерів ячменю у світі (табл. 4).

Таблиця 4

Експорт зерна ячменю в 2007-2013 маркетингові роки, млн. т

Маркетинговий рік	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
Австралія	3,4	3,2	3,9	4,7	5,4	3,8	4,1
Росія	1,0	3,4	2,7	0,3	3,5	2,3	3,8
ЄС-27	3,8	3,6	1,1	4,9	3,0	4,5	3,8
Аргентина	0,9	1,0	0,5	1,6	3,6	4,0	2,4
Україна	1,0	6,4	6,2	2,8	2,5	2,2	2,0

В Україні у 2013 році ціна на ячмінь була вище ціни на продовольчу пшеницю, при цьому пропозиція українського ячменю обмежена. Напружений світовий баланс ячменю призвів до

того, що ціни на нього знижуються повільніше, ніж на пшеницю і зараз стабілізувалися на високому рівні. Ячмінь вважається цінною культурою на світовому ринку зерна, що має стати по-

штовхом для збільшення його посівних площ в Україні.

Серед компаній, які вийшли на провідні ролі в експорті зерна України, можна назвати: «Нібулон», «Кернел», «Серна», «Миронівський хлібопродукт», «Райз». Зазначимо, що подібні процеси є результатом формування в Україні великих агропромислових холдингів. Наша держава в даний момент займає п'яте місце в світі по відвантаженню ячменю, четверте місце з експорту кукурудзи і шосте з продажу пшениці.

Висновок. Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови України, інноваційні розробки в галузях селекції, насінництва, новітні технології вирощування зернових культур, високий попит на зернову продукцію на внутрішньому та світовому ринках дають підстави, щодо можливого збільшення виробництва зерна в державі до 60–65 млн. т. при внутрішній потребі до 30,0 млн. тонн. Отже, потенціал України, як потужного експортера зернових культур, безперечно, колосальний, зокрема кукурудзи, ячменю та пшениці.

Список використаної літератури:

1. Food and agriculture organization of the United Nations. FAO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://faostat.fao.org/site/636/default.aspx#ancor>.
2. Валовий сбор зерновых [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apk-inform.com/ru/news/1020739> -
3. Обзор производства зерновых. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agrochart.com/>-
4. Виробництво основних сільськогосподарських культур за регіонами. Державна служба статистики України. Сайт Державного департаменту статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України / [В. М. Зубець та ін.]; за ред. В. М. Зубця. – К. : Логос, 2004. – 776 с.
6. Програма Зерно України –2015. Сайт Національної академії аграрних наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uaan.gov.ua/sites/default/files/zerno.doc>.

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВЫРАЩИВАНИЯ ЗЕРНОВЫХ КУЛЬТУР В МИРЕ И УКРАИНЕ

А. В. Мельник, К. В. Быченко

В данной работе приведены тенденции выращивания зерновых культур в мире. Изложены особенности выращивания основных зерновых культур и проанализирована динамика экспорта зерна на Украине. Охарактеризованы перспективы развития зернового комплекса. Высокий спрос на зерновую продукцию на внутреннем и мировом рынках дают основания относительно возможного увеличения производства зерна в государстве в 60-65 млн. т. при внутренней потребности в 30,0 млн. т. Установлен потенциал Украины, как мощного экспортера зерна, в частности кукурузы, ячменя и пшеницы.

Ключевые слова: зерновые культуры, пшеница, кукуруза, ячмень, площадь, валовой сбор, экспорт.

STATE AND PROSPECTS OF GRAINS CULTIVATION IN THE WORLD AND UKRAINE

A. V. Melnyk, K. V. Bychenko

This article deals with the trend of crops cultivation in the world. It was shown cultivation of leading grain crops and the dynamics of grain exports in Ukraine were analyzed. The prospects of the grain complex were characterized. High demand for grain products at home and world markets give the reasons to wait for possible increasing in grain production in the country to 60-65 million tons while home needs is 30.0 million tons. It was established potential of Ukraine as a powerful exporter of grains, in particular maize, barley and wheat.

Keywords: grain, wheat, corn, barley, areas, gross, export.

Дата надходження до редакції: 20.10.2013

Рецензент: Харченко О.В.